

Zitierhinweis

Altová, Blanka: Rezension über: Lenka Řezníková (ed.), *Figurace paměti. J. A. Komenský v kulturách vzpomínání 19. a 20. století*, Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2014, in: *Český časopis historický*, 2015, 4, S. 1043-1049, DOI: 10.15463/rec.1367571926

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

z třicátých let,³ resp. dílí texty z oboru srovnávací pedagogiky z druhé poloviny 20. století, případně nové pohledy na některé světově známé osobnosti, jako např. na Jana Jindřicha Pestalozziho a Johanna Friedricha Herbartu a na pedagogický směr herbartismus odvozený z jeho jména. Tak např. zatímco dosud byl Pestalozzi svými současníky i pozdějšími vykladači vysoce ceněn jako sociální pedagog a didaktik počáteční školy, je zde v příspěvku Jürgena Oelkerse představen prostřednictvím osob, které Pestalozziho znaly z autopsie, Johanna Gottlieba Fichta a Karla von Raumera, jako legenda, ve které „nic z toho, co Pestalozzi napsal, neodpovídalo zkušenosti“ (s. 207). Herbartismus jako pedagogický směr vytvořený Herbartem (!) je tu naopak vysoce oceňován jako směr, který má zásluhu o rozvoj evropské pedagogické teorie a praxe.

Kniha *Učitel ve střední a jihovýchodní Evropě* je významným příspěvkem k poznání evropského procesu profesionalizace učitelů elementárních škol, k dějinám učitelstva i obecně k dějinám pedagogiky. V českém kontextu její význam spočívá především v tom, že umožňuje posun od dosud převládajícího „národního vidění“ k vidění evropskému, které dosud víceméně absentovalo.

Růžena Váňová

Lenka ŘEZNÍKOVÁ a kol.

Figurace paměti. J. A. Komenský v kulturách vzpomínání 19. a 20. století

Praha, Filosofický ústav AV ČR – Scriptorium 2014, 508 s., ISBN 978-80-88013-08-2.

Hlavní autorkou knihy je literární historička Lenka Řezníková. Ta se v badatelské práci zaměřuje na spisy J. A. Komenského. Aplikuje na ně koncepty sociální imaginace, literární a historické reprezentace, analyzuje mnemonické mechanismy a praxe. Toto tematické i teoretické zaměření ji spojuje s již ustáleným okruhem českých badatelek a badatelů z generace sedmdesátých let 20. století, zakotvených v oborech historie, sociologie, historické antropologie a dějin umění. Mezi nimi vyhledala i spoluautory knihy, v níž je Komenský z mnoha oborových úhlů představen jako místo paměti. V úvodu Řezníková zdůvodňuje, proč právě Komenský byl zvolen jako téma a objasňuje genezi a význam pojmu „místo paměti“ – konceptu, který byl původně vytvořen jako nástroj studia (francouzské) národní identity. Komenský jako místo paměti se stal příležitostí aktualizovat a aplikovat tento koncept v rámci multietnické a multikulturní střední Evropy.

Kniha je rozdělená do tří částí: I. *Paměť a identita* (Jan Horský – Lenka Řezníková – Lucie Storchová – Jaroslav Ira – Michael Voříšek); II. *Paměť a věda* (Vladimír Urbánek); III. *Paměť a média* (Lenka Řezníková – Kateřina Horníčková – Kamil Činát – Jaroslav Ira – Karel Šima). Text doprovázejí četná vyobrazení, některá jsou zařazena do textu, jiná do obrazové přílohy kapitoly *Paměť a obraz*. Význam paměti a povahu vzpomínání a připomínání Komenského Řezníková stručně shrnuje v závěru knihy. Hlavní témata

3 Otakar KÁDNER, *Vývoj a dnešní soustava školství* I–IV, Praha 1929–1938, resp. TÝŽ, *Dějiny Pedagogiky* I–III, Praha 1909–1923.

o otázky formulovala Lucie Storchová v anglickém resumé. Monografii doplňuje obsáhlý a strukturovaný seznam pramenů, literatury a rejstřík osobních jmen a rejstřík věcný.

K pochopení smyslu knihy přispívá spíše než víceznačný titul *Figurace paměti* její podtitul *J. A. Komenský v kulturách vzpomínání 19. a 20. století*. Řezníková v úvodu upozorňuje, že to není kniha o životě a díle J. A. Komenského, nýbrž historiografická práce, která se řadí do tzv. dějin druhého stupně: Zabývá se na příkladu Komenského analýzou konkrétních kulturně-antropologických mechanismů paměti a vzpomínání, odkrývá základní mechanismy procesů jeho společenského zvýznamňování v průběhu času a ukazuje, co vše se podílí na tom, že z množství historických informací některé uvíznou v sítu naší paměti, zatímco jiné jím projdou, aniž bychom jim věnovali zvláštní pozornost (s. 15).

Významným přínosem této práce je aktualizace a aplikace konceptu místa paměti francouzského historika Pierre Nory na konkrétní téma, které navíc přesahuje rámec jediného národa a nabízí možnost sledovat podoby vzpomínání na Komenského v mnohonárodnostním a kulturně rozvrstveném evropském prostoru. Otázkou, zda Komenský má jako místo paměti význam národní nebo transnacionální se v kapitole *Paměť v národní a transnacionální perspektivě* zabývá Jaroslav Ira. Sleduje „mnemonické stopy“ Komenského na místech, kde působil, ale také ve sporech o Komenského (respektive o stereotypy, které byly skrze něj stvrzované) v kolektivních pamětech Němců, Čechů, Moravanů a Poláků a posléze i státního národa československého. Zabývá se také vztahy různých národních pamětí, jejich interakcemi a konkurencí, případně reakcemi na snahy o posun Komenského do roviny univerzálně lidského hrdiny a učence.

Sledovat všechna média paměti v takto rozlehlém prostoru by si vyžádalo mnohem větší autorský kolektiv. Autoři se tedy soustředili na Komenského stopy především v českých zemích, posléze v Československé republice a v domácí produkci. Vztah paměti, identity a různě vymezených společenství paměti popsala Lenka Řezníková a historický antropolog Jan Horský v úvodu první části knihy nazvané *Paměť a identita*. Počátky českého národního příběhu J. A. Komenského a kulturní paměti jako komplexního mechanismu na přelomu 18. a 19. století sledovala kulturní antropoložka Lucie Storchová. Vycházela z Komenského spisů a (para)textů o Komenském, té doby. Čeští učenci a vlastenci Komenského postupně objevovali a uznávali v různých sémantických rolích, nejprve jako autoritu v učenectvém prostředí, zároveň jako pastýře a bratra v evangelických sborech a náboženské praxi, také jako příkladného učitele ve školní praxi. Teprve v agitační fázi českého národního hnutí se Komenský stal autoritou národního jazyka a ve čtyřicátých letech 19. století i příkladem učitele, který bojoval na „poli pravého vzdělání“ za školské reformy, posílení českých škol a přístup ke vzdělání pro děti ze sociálně slabých českých rodin. V postupném aktualizování (a prostupování) Komenského historického a životního příběhu sleduje Storchová také vztah mezi narací a kulturní pamětí a utváření typů Komenského reprezentací.

Horský a Řezníková se v kapitole *Komenský a konfesijní diskurzy* zaměřili na otázku, jak se na tuto osobnost vzpomínalo v době postupné sekularizace a zároveň konfesionalizace. Na rozdíl od Husa nebo Žižky probíhalo Komenského etablování mezi kanonické postavy českých dějin bez výraznějších konfliktů. Oba autoři vycházejí především z dobové historiografie a evangelické a římskokatolické publicistiky. Soudí, že Komen-

ského příslušnost a postavení v Jednotě bratrské byly všemi společenstvími paměti vnímány jako součást jeho životního příběhu a morálního profilu. Záleželo ovšem na orientaci společenství paměti, zda bude Komenského teologické působení a církevní příslušnost zdůrazňovat nebo naopak marginalizovat. Autoři dokládají přerušení kontinuity paměti Jednoty bratrské a to, že katolická církev programově překrývala stopy české reformace a snažila se mařit vydávání Komenského teologických spisů. Pokud na ně navázala některá nekatolická společenství, měla jejich paměť pouze lokální význam. Horský a Řezníková poznamenávají, že „paradoxně se jedním z hlavních nositelů reformační paměti v českých zemích stala římskokatolická církev, tedy instituce, která na Jednotu a celou reformaci nahlížela z pozice „toho druhého““ (s. 94). Okázale protesty vůči oslavám Komenského či proti stavbě jeho pomníků vedly ve svém důsledku k připomínání jeho osobnosti a k inscenování Komenského jako národní kultovní postavy. Řezníková a Horský zdůvodňují marginalizaci Komenského jako teologa a významného člena Jednoty bratrské mj. tím, že na konci 18. století došlo v myšlení evropské společnosti k hluboké proměně: idea křesťanství ztrácela svůj ústřední význam a byla nahrazována ideou humanity. Ta se stala klíčem k novému výkladu Komenského a ke zdůraznění především jeho myslitelských snah.

Oba autoři sledují na pozadí vývoje evangelických konfesí od vydání Tolerančního patentu v roce 1781 až do založení sjednocené Českobratrské církve evangelické v roce 1918, jak se ke Komenskému odkazovali čeští evangelíci. Komenský byl v paměti českých tajných nekatolíků a posttolerančních evangelíků příkladem kazatele, který při večeři Páně lámal chleba, nikoli hostii. To mohlo být pro některé kritérium, podle kterého se rozhodli pro helvetské vyznání a ne pro augsburské. Komenský se podle autorů stal symbolickým centrem vzpomínání českých evangelíků zejména po vydání Protestantského patentu v roce 1861, kdy měl vedle Husa, Jeronýma a Chelčického legitimizovat jejich aktuální konfesní i vlastenecké postoje uvnitř i vně církve. Obdobně, ale v mnohem složitějších souvislostech zaštiťovali Komenský a Hus konfesijní identitu evangelíků v letech 1918–1919. Komenský se však podle Horského a Řezníkové nestal jediným ani hlavním místem paměti či symbolickým centrem českých evangelíků. Důvody k tomu autoři vidí v širším ideovém vývoji uvnitř církve, ale i v aktuálním reformačním příběhu českých dějin, do kterého byl Komenský integrován. Od konce 19. století probíhal více jak padesát let spor o smysl českých dějin a Komenský byl jeho ústřední postavou: vztahovala se k němu (komunikovala „o“ něm) různá a různě definovaná společenství paměti (tedy nejen konfesní nebo náboženská, ale také národní, regionální, profesní apod.). Komenský byl inscenován jako bojovník za blaho a budoucnost národa. Autoři, podobně jako L. Storchová, však Komenského jako téma paměti sledují především pouze ve společenstvích evangelíků. Mimo jejich pozornost zůstala Církev bratrská, Bratrská jednota baptistů a Česká (československá) pravoslavná církev a později založená Církev československá husitská, které se také hlásí k odkazu Komenského a Jednoty. Chápu však, že by v těchto případech nastal problém s dostupností pramenů.

Komenský jako bojovník za blaho národa a jeho učitel byl autoritou i v dobovém ženském a dělnickém hnutí, resp. v procesu stabilizace těchto formujících se společenství paměti v rámci národa. V tomto kontextu řeší Lucie Storchová v podkapitole *Emancipace jako stvrzování paměti, nebo produkce mezipaměti?* otázku, zda a jak Komenského didaktické texty

a jejich dobové interpretace (např. Karel Slavoj Amerling, *Úsudek Amosa Komenského o vychovávaní mládeže ženské a Spolek Slowanek*, Národní noviny 1849 či František Jan Zoubek, *Komenský, předchůdce rozumné emancipace pohlaví ženského a dělnictva*, Praha 1883) přispěly na přelomu 19. a 20. století k české diskusi o emancipaci a k vytvoření nových konkurenčních společenství v rámci kolektivní paměti národa, nových forem paměti a narativů.

Vladimír Urbánek vychází v druhé části knihy *Paměť a věda* z hypotézy, že „historiografie a historické disciplíny obecně mohou fungovat jako specifický typ kolektivní paměti, nebo přinejmenším ve společenských kontextech mohou přebírat určité funkce kolektivní paměti“ (s. 180). Kolektivní paměť komeniologického provozu autor zkoumá v souvislosti s jubilejními vědeckými komemoracemi, s jubilejními výstavami a s muzealizací komeniologie, resp. oborovými kánony bádání o Komenském. Vychází přitom z dobových textů historiků, publicistů a politiků. Podotýká, že na rozdíl od Husa, Žižky, Valdštejna ad., kteří byli ustavenými topoi literární produkce již na přelomu 18. a 19. století, byl Komenský znovuobjeven a úzkou komunitou učenců, zájemců o historii (dějiny reformace a literatury) uveden do širších vzpomínkových společenství až na počátku 19. století. Od šedesátých let 19. století pak coby motor společenského vzpomínání hrála roli jubilea. Výjimečné byly oslavy odhalení jeho pomníků, ovšem pravidelně se připomínala data jeho narození, úmrtí a ve 20. století i roky vydání významných děl. V souvislosti s těmito slavnostními akty vycházely odborné publikace a byly zakládány odborné instituce. Nové formy paměťové kultury vznikaly po založení Československé republiky: legitimizovaly nový stát. Byly konstruovány paralely mezi Komenským a Masarykem. Proměny těchto zavedených komemorací a vznik dalších pak Urbánek sleduje pro dobu protektorátu, pro padesátá až osmdesátá léta „pod ochranou strany a vlády“ i v „moderním čase“ oslav roku 1992.

Jako další formu mnemonické praxe sleduje Urbánek v obdobných časových vymezeních muzejní a jubilejní výstavy věnované Komenskému. Na příkladu Národního muzea, Muzea Komenského v Praze a muzeí, vznikajících v místech Komenského působení (Uherský Brod, Přerov) ukazuje, jakým způsobem se proměňovaly mody vystavování, jak byla vizualizována Komenského biografie, jejímž hlavním médiem je historiografický narativní text. Líčí, jak se tvůrci expozic v průběhu času vyrovnávali s proměnami velkého příběhu národních dějin, odborného diskurzu i dominantní ideologií. Zvláštní podkapitolu věnuje Urbánek okolnostem vzniku „kultu Komenského“ a nových míst paměti: postavení pomníku Komenského v Amsterdamu (1920), pátrání po hrobu J. A. Komenského v Naardenu, zřízení tamního muzea (1892) a mauzolea (1937). Proces muzealizace Komenského Urbánek řadí ke klíčovým mnemonickým praxím a sleduje ho od konce 19. do konce 20. století, kdy prošel několika fázemi a podstatnými proměnami: od důrazu na sbírkovou činnost a inscenování kultu Komenského v Naardenském mauzoleu přes inkorporování Komenského do velkého příběhu pokrokových tradic až po pokusy o komplexnější reprezentace. Přes všechny změny a inovace však muzejní expozice a jubilejní výstavy do značné míry opakovaly omezený rejstřík komeniánské symboliky. Závěrečnou kapitolu této části knihy věnuje Urbánek úspěšnému vytváření komeniologických kánonů v literární vědě a neúspěšnému v dějinách filozofie.

Dějiny paměti jsou podobné jako dějiny médií – toto konstatování otevírá třetí část knihy, ve které se Lenka Řezníková zaměřuje na literární reprezentace Komenského, Kateřina

Horníčková na jeho portréty, Kamil Činátl na divadelní a filmové „inscenace paměti“, Jaroslav Ira na imaginární místa kulturního vzpomínání a Karel Šima na slavnosti jako mnemonickou praxi. Zejména tuto část knihy považují za velmi důležitou, protože autoři teoreticky i empiricky „mapují“ dynamicky se proměňující mediální pole, sledují aktuální postavení Komenského v kultuře vzpomínání a poprvé v českém diskurzu historických věd v takovémto rozsahu a v různých perspektivách aplikují přístupy paměťových studií také na vizuální kulturu a prostor. Řezníková uvažuje o původu lidových pověstí z konce 19. století spjatých se životem Komenského a limitech literární paměti. Sleduje také, jak se Komenský začal na přelomu 18. a 19. století vymaňovat z úzkých rámců vzdělaných evangelíků a učenců a díky Palackému vstoupil do strukturálně odlišných společenství, která spojovala literární forma komunikace. Narativizace a beletrizace Komenského pak v 19. a 20. století utvářela nová společenství i témata vzpomínání.

Horníčková se zaměřila na portrét jako nástroj vizuální kanonizace. Všímá si specifického rysu memoriální kultury: vazby mezi textem a obrazem a postavení portrétu a jeho komplikovaného vztahu ke skutečnosti. Podotýká, že v mnemonické praxi nebylo důležité, kdy portrét vznikl, ale kdy do ní byl zaveden. Sleduje nejprve krystalizaci podob Komenského ve „vysokém“ umění 19. století: z nichž „národní velikán“ a „tragický hrdina (exulant)“ měli širší objednatelský okruh, zatímco Komenský jako učitel byl svázán především se školským prostředím. V souvislosti s oslavami třístého narození Komenského byla zavedena nová umělecká stylizace: portrét učence a myslitele, intelektuálního člověka – tvůrce. U portrétů z 20. století sleduje Horníčková velké státní reprezentativní akce: soutěž na amsterdamský pomník (1923) a výzdoba památníku v Naardenu (třicátá léta), jimi vyvolaný nový trend memoriálního zpodobení a také reflexi nově objevené Ovensovy podobizny J. A. Komenského. Zájem o autentickou podobu Komenského konkuroval se snahou o umělecké zdůraznění mystické stránky Komenského osobnosti (František Bílek). Komenský v té době nachází uplatnění na státních platidlech a známkách. V politické kultuře první republiky se Komenský spolu s Husem stali po Masarykově boku kanonickými postavami nově interpretovaného českství. Komenský stojí i v pozadí Kokoschkova portrétu T. G. M.

V poválečném období se vedle opakování tradičních podobizen objevila i nová politická alegorie: Komenský s holubicí míru. Horníčková ovšem většinu komeniánských vizuálních reprezentací z té doby vidí jako sémanticky vyprázdněnou. Jako reakci na tento stav vnímá řadu individuálních reflexí Komenského díla ve výtvarném umění (Michal Vitanovský, Jiří Kolář, Igor Kitzberger). Vedle uměleckých reprezentací Komenského sleduje pestrý svět memoriální produkce, masové kultury vzpomínání („komodifikaci paměti“). Řadí sem portrétní tisky, mince, odznaky, plakety, pohlednice, přívěšky na klíče i perníkové formy. V této vrstvě kultury se nevytvářejí nové stylizace, ale opakují již zavedené. Přehled reprezentací Komenského Horníčková uzavírá groteskními, popkulturními vyobrazeními z přelomu tisíciletí, v nichž je Komenský záměrně uveden jako kulturní antiikona.

Zatímco autoři předchozích částí textu museli utřídit, analyzovat a interpretovat množství pramenů, řešil Kamil Činátl v *Inscenaci paměti*, tedy v divadelním a filmovém vzpomínání na Komenského, otázku, proč v 19. století a velké části 20. století nevzniklo o Komenském žádné zásadní drama. Divadlo bylo přitom v té době důležitým společensky

formativním nástrojem a vznikaly divadelní hry, v nichž vystupovaly obdobně známé historické postavy (Hus, Žižka, Karel IV.). Ani česká filmová tvorba se tomuto tématu více nevěnovala, a pokud ano (Vávrovo *Putování Jana Amose*, scénář Miloš Václav Kratochvíl, 1983), neměl film výraznější divácký ohlas. Proč u diváků a tedy i v kultuře vzpomínání uspělo až představení Divadla Jára Cimrmana *České nebe* z roku 2008? Jako prameny k řešení těchto otázek otázky používá Činátl texty několika „zapomenutých“ divadelních inscenací a Kratochvílova scénáře Vávrova filmu. Provádí jejich vnitřní analýzu a sleduje je v kontextu dobového divadla i filmu. Situaci nahlíží i „prizmatem archeologie médií“.

V *Topografii paměti* sleduje Jaroslav Ira prostorové aspekty v konstrukci a reprodukci paměti. Sleduje jednak geografická – fyzická místa, kde Komenský žil a působil a místa rozprostřená v paměti. Rozlišuje tři základní typy míst: místa zjevně spjatá s Komenského životem, místa s ním asociovaná a místa, k nimž Komenský neměl zřetelnou vazbu, ale přesto se v nich na něj vzpomíná. Všechny tyto typy míst zakotvují komeniánskou paměť a mohou být potenciálními středisky lokální paměti. Z hlediska paměti mají některá z nich privilegiovaný status. Význam mají především místa, která jsou to univerzálními mnemotopy: rodiště – místo úmrtí – uložení ostatků. Rodiště (Uherský Brod, Nivnice, Komňa) je v Komenského případě z hlediska komemorativní praxe zároveň problematické i inspirativní. Komenský představuje díky svému životnímu příběhu topos poutníka (nuceného, dobrovolného, heroického), jeho příběh začíná neznámo kde a graduje v Amsterdamu (místě posledního působení) a v Naardenu, v místě uložení ostatků. Vedle těchto lokalit se v kolektivní národní i lokální paměti prosadil i Brandýs nad Orlicí, Fulnek nebo Lešno a konstruovaly se i rozlehlejší prostorové rámce Komenského kraje. Ira tvoří topografii komeniánské paměti na základě životopisů Komenského, historiografických prací i regionální historie, záznamů slavnostních projevů organizátorů Komenského oslav, publicistických článků apod. Metodologicky je jeho přístup zakotven v Halbwachsově *Kolektivní paměti* a *Legendární topografii evangelii ve Svaté zemi*, v Assmannově knize *Kultura a paměť* a v konstruktu prostorové imaginace Doris-Bachmann-Medick (*Spatial Turn*).

Slavnost jako kulturně mnemonická praxe je tématem Karla Šimy. Vychází z obsahové analýzy publikovaných textů, které provázely oslavy Komenského jubilejí a odhalování jeho pomníků. Metodologicky se opírá o Pierra Noru, Michaela Maurera, a Winfrieda Gebhardta. Zkoumá opakující se festivity, jejich historičnost a roli v kulturně mnemonických procesech ve vztahu ke kategorii času: jak v jeho průběhu narůstá počet ctitelů, prohlubuje se úcta. Festivity autor definuje jako specifické a velmi komplexní mediální prostředí, ve kterém se odráží proměňující se struktura sociální komunikace a v různých kulturních kontextech se vykazuje konektivní potenciál. Šima sleduje v té souvislosti také proměny mediálních technologií a mediálního pole. Jako první v řadě uvádí slavnost v roce 1848 „pod Klopoty“ u Brandýsa nad Orlicí, kde čeští vlastenci oslavovali Komenského a Karla staršího ze Žerotína, pod jehož ochranou zde Komenský dopsal *Labyrint světa*. Slavnosti a jejich proměňující se motivy i společenské rámce sleduje Šima v politickém kontextu a dochází až k roku 1992, kdy se slavilo čtyřtřetí výročí narození J. A. Komenského. Byla to jeho poslední státem garantovaná oslava. Po tomto datu se udržují oslavy Komenského pouze v regionální kultuře vzpomínání, v rámci místních občanských

sdružení. Kromě udržování nebo navazování na staré tradice oslav v reálných i imaginárních místech Komenského působení, se tak Komenský uvádí do nových slavnostních kontextů a volnočasových aktivit – oslavy dětského dne, kulturní festivaly, městské slavnosti. Šíma v té souvislosti pominul aktivity některých konfesně vymezených společenství, která se hlásí k odkazu Komenského i Jednoty bratrské, připomínají jeho památku a iniciují nebo se výrazně podílí na pořádání obecních nebo městských veřejných Komenského slavností.

Oceňuji snahu autorů postihnout bohaté a náročné téma z tolika úhlů a zároveň držet a srozumitelně rozvíjet metodickou linii výzkumu a interpretace. Koncepce knihy je promyšlená, sevřená a inspirativní. Mohla by se doplnit pouze v detailech a v místy i v širší záběru. Jsem přesvědčená, že kniha bude sloužit jako model ke zpracování dalších významných míst paměti – osobností českých dějin, protože je vedle v současné době publikovaných teoretických studií kolektivní paměti výborným příkladem přizpůsobení a uplatnění konceptu paměti na konkrétní téma. Jen mne po náročném čtení napadá, zda bychom v našem profesním společenství paměti neměli začít pracovat také na tom, abychom dokázali zároveň odborně i srozumitelně česky zprostředkovávat naše myšlenky širšímu okruhu potenciálních nositelů paměti.

Blanka Altová

Markéta PÁNKOVÁ – Dana KASPEROVÁ – Tomáš KASPER a kol.

Meziválečná školská reforma v Československu

Praha, Academia – Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského 2015, ISBN 978-80-200-2496-1 (Academia) a 978-80-86935-30-0 (NPMKK).

O tzv. příhodovské reformě (nazývané podle jejího ideového vůdce, univerzitního profesora Václava Příhody) bylo napsáno poměrně hodně literatury, ne však tolik, kolik by se očekávalo v atmosféře svobodného literárního projevu po roce 1989. V podmínkách komunistické diktatury po roce 1948, resp. 1953 bylo toto pozoruhodné hnutí v historii československého školství jednoznačně odsouzeno jako revizionistické a pro socialistickou společnost nežádoucí. Pro historický výzkum tohoto tématu nebyl prostor.

Recenzovaná monografie je tak první větší prací k tématu. Otvírá ho obecně přijímaným tvrzením, že prvorepublikové reformní dění v oblasti školy směřovalo k praktickému ověření principů světové reformní pedagogiky (individualizace, diferenciacie, jednotná škola, společenská škola, pracovní škola aj.). Zároveň ovšem mělo svá domácí specifika (iniciativa elementárního učitelstva, spojení s univerzitními učiteli, s hnutím za vysokoškolské vzdělání učitelstva elementárních škol, s intenzivní spolkovou činností učitelů, s úsilím o laicizaci a sekularizaci školy), která z něho činí specifickou variantu meziválečného reformního hnutí. O tom, že ČSR byla zemí respektovanou, svědčí zahraniční návštěvy na československých reformních školách a knižní a časopisecké publikace o našich školách v zahraničí.

Jistě právem je v knize vysoce ceněno spojení s univerzitními učiteli. Touto cestou se dostalo elementárním učitelům vzdělání na vysokoškolské aktuální světové úrovni a stálo československou reformu po bok vyspělých evropských i amerických států. V textu je